

Науковий співробітник Центру досліджень визвольного руху, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка, аспірант Maria Curie-Skłodowska University (Люблін, Польща)

У статті на матеріалі публічних розпоряджень німецької окупаційної влади розкриваються методи її впливу на цивільне населення Львова. Проаналізовано політику окупаційної влади у сферах продовольчого забезпечення, фінансів, санітарії, а також дискримінації євреїв. Показано, як шляхом обліку та регуляції повсякденного життя німецька влада ускладнювала діяльність антинацистського підпілля. Ключові слова: нацистська окупація, розпорядження, Львівське староство, гетто.

Olesia Isaiuk

Politics of German occupation administration towards civil population of Lviv in the mirror of public order (1941—1944)

Based on public orders the article analyses administrative methods of German occupation administration towards civil population of Lviv. It is analyzed occupational policy in the spheres of meal supply, financial regulation, medical care and ways of Jew discrimination. Bureaucratic control on daily life is demonstrated as way to fight with anti-Nazi underground.

Key words: Nazi occupation, order, Lviv city administration, ghetto.

ПОЛІТИКА НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ ЩОДО НАСЕЛЕННЯ ЛЬВОВА У ДЗЕРКАЛІ УРЯДОВИХ ОГОЛОШЕНЬ (1941–1944 рр.)

Тема нацистської окупації України в 1941—1944 роках постійно перебуває в центрі уваги дослідників Другої світової війни, але, попри велику кількість праць, окремі її аспекти залишаються малодослідженими. До таких належить питання регуляції німецькою адміністрацією щоденного життя мешканців окупованих територій.

Дослідження функціонування окупаційного режиму у різних частинах України відкриває можливості виявлення його регіональних особливостей. Наразі практично немає розвідок такого спрямування на матеріалі конкретних населених пунктів, попри те, що можна досліджувати реалії трьох різних моделей окупації: Генерального Губернаторства (Галичина), винятково жорсткого режиму в Райхскомісаріаті Україна та зони військової адміністрації на Сході України (Харківщина, Луганщина).

Проблеми окупаційної політики Третього Райху щодо населення Львова, висвітлювали у своїх працях переважно польські історики, зокрема Влодзімеж Бонусяк¹ та Гжегож Грицюк². Перший досліджував окупаційну політику Третього Райху на матеріалі Західної України загалом, тому Львів у його дослідженні посідає порівняно незначне місце. Проте у розділах, присвячених становищу населення, більшість представленого матеріалу стосується саме Львова. Натомість Г. Грицюк присвятив своє дослідження виключно Львову, зосередившись на становищі поляків. Дослідження Г. Грицюка охоплює всі сторони і аспекти окупаційної політики: від загальних теоретичних підстав до цілком конкретних акцій влади (видачі особистих документів чи організація постачання харчів). Г. Грицюк досліджує як політику окупантів, так і реальне життя міста внаслідок впровадження окупаційних заходів.

Серед українських дослідників окупаційну політику та її вплив на життя населення досліджував Костянтин Курилишин,

¹ Bonusiak W. *Małopolska Wschodnia pod rządami III Rzeszy*. — Rzeszów: Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1990. — 201 s.

² Hryciuk G. *Polacy we Lwowie. 1939 — 1944. Życie codzienne*. — Warszawa: Książka i Wiedza, 2000. — 433 s.

див. його працю «Українське життя в умовах німецької окупації 1941—1944»³. На матеріалі газетних заміток автор розглядає основні тенденції нацистської політики щодо українців на всій території України. Оскільки К. Курилишин не ставив собі за мету вивчити окупаційну політику у регіональних межах, його дослідження являє собою дещо узагальнений аналіз загальноукраїнської ситуації з акцентом на специфіці окремих регіонів.

Для вивчення окупаційного режиму важливо аналізувати не лише офіційні документи адміністрації; значно інформативнішими можуть бути масові документи на зразок публікованих розпоряджень, які поширювалися через газети та оголошення.

Аналіз тематики оголошень показує, наскільки докладно і строго окупанти регламентували повсякденне життя міста, які сфери міського життя цікавили їх передусім, а які — меншою мірою, дозволяє приблизно оцінити міру репресивності режиму та його специфіку в окремо взятому місті. Оскільки публічні розпорядження були в першу чергу засобом інформування населення про наміри адміністрації, розгляд оголошень дає найкращі результати при дослідженні регламентації побуту у воєнному Львові. Разом з тим, аналіз розпоряджень не може дати вичерпної картини життя міста, оскільки їх виконання часто виглядало інакше, ніж це передбачалося. Тому дослідження політики нацистів на матеріалі оголошень дає уявлення про німецьку візію «ідеального» Львова того часу, а також ілюструє шляхи вирішення актуальних проблем міста.

Метою цієї статті є дослідити політику німецької окупаційної адміністрації у Львові щодо цивільного населення міста на прикладі оголошень. Під поняттям «політика окупаційної адміністрації» розуміється послідовність заходів, спрямованих на регламентацію, контроль, уніфікацію повсякденного життя міста.

Основним репрезентантом цивільної адміністрації у Львові періоду 1941—1944 рр. було Міське староство Львова. Об'єктом його уваги були сфери, від функціонування яких залежало життя міста: розподіл житла, харчове постачання, медичне забезпечен-

³ Курилишин К. *Українське життя в умовах німецької окупації (1939—1944 рр.): за матеріалами україномовної преси / НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника, Львів, від-ня Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського — Львів: б.в., 2010. — 325 с.*

ня, захист міста від повітряних нальотів. Враховуючи прагнення окупантів контролювати усі сфери життя на підвладній території, вивчення таких розпоряджень дає можливість скласти цілісне уявлення про окупаційну політику нацистської Німеччини відносно населення окремо взятого міста.

Хронологічні рамки збігаються з періодом окупації Львова, тобто охоплюють середину 1941—1944 рр.

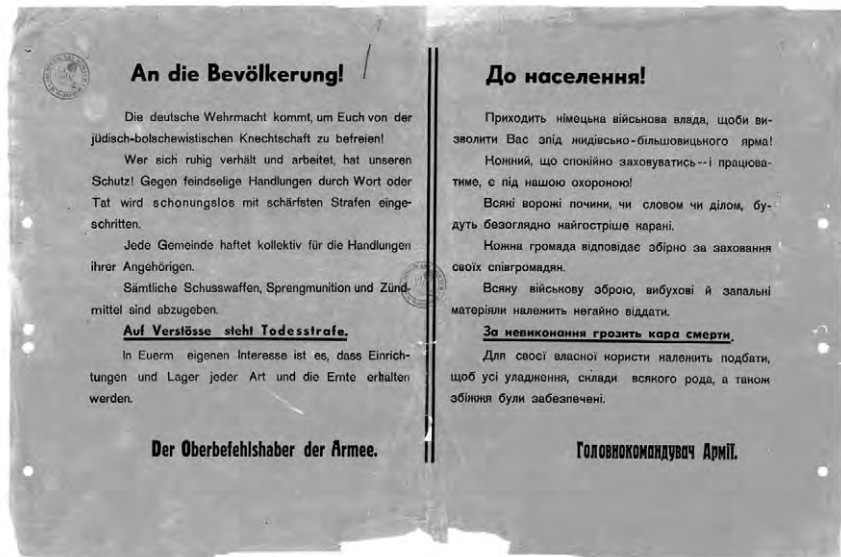
Основним джерелом для дослідження послужили плакати, які зберігаються у фондах Архіву нових актів у Варшаві. Вони є частиною фонду 540/1 під назвою «Міське староство Львова. 1941—1945 рр.» та складають 217, 218, 219, 220, 221 та 222 справи фонду. Разом вони утворюють відносно повну збірку оприлюднених окупаційних розпоряджень за 1941—1943 рр. Всього у складі фонду збережено 42 плакати, які за тематикою стосуються різноманітних сфер життя.

Крім видання плакатів, окупаційна влада постійно публікувала свої розпорядження майже в кожному номері польськомовного часопису «*Gazeta Lwowska*». Але слід зазначити, що розпорядження, поширювані в формі оголошень, та розпорядження, публіковані в газетах, майже не дублюються і являють собою два самостійні, хоча пов'язані тематично комплекси документів.

Публічні оголошення виконували одночасно кілька функцій. Насамперед інформаційну, адже служили засобом поширення інформації про нововведення чи заборони. Другою функцією оголошення була пропагандивна. Докладні розпорядження створювали враження упорядкованості життя та фаховості окупаційного управління. Стиль оформлення та масовість плакатів мали сприяти формуванню уявлення про авторитетність і впевненість влади, яка в стані контролювати всі сфери людського життя і спротив якій є практично неможливий. Відповідно, плакат мав також чинити психологічний вплив на населення.

Пропагандивний характер мало, зокрема, перше розпорядження військового командування Вермахту від 30 червня 1941 р., адресоване населенню щойно захопленого Львова, що, як написано в документі, звільнялось від «жидо-більшевицьких поневолювачів»⁴. Командування Закликало зберігати спокій та займатися

⁴ *Archiwum Akt Nowych (dalej – AAN). — Zesp. 540/1. — Spr. 217. — S. 1.*

*Звернення німецького військового командування до населення.
Червень 1941 р.*

повсякденними справами, а також наказувало здати зброю⁵. Подібне розпорядження вийшло через три місяці, 30 серпня 1941 р. У ньому голова уряду дистрикту Галичина доктор Л. Льозакер інформував населення про те, що Галичина оголошується мирним регіоном і, у зв'язку з цим, наказував здати зброю та оптичні прилади. Тим, хто не виконає розпорядження, загрожувала смертна кара⁶. Обидва розпорядження демонстрували бажання військової влади не допустити масових заворушень у місті.

Реєстрація населення і видача особистих документів

Протягом усього часу окупації влада велику увагу приділяла питанню документів. Уже 20 вересня 1941 р. усі мешканці Львова німецького походження мали зареєструватися в управлінні старости протягом тижня від моменту появи оголошення. Німці, які змінили місце проживання, мали повідомити про це владу. Ті, хто

⁵ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 217. — S. 1.

⁶ Ibidem. — S. 2.

EINWOHNER GALIZIENS!

Die Behriodung Galiziens ist reallos durchgeföhrt. Wer nicht zum Waffenträger bestimmt ist, hat keinen Grund zum Besitz von Waffen. Alle Waffen und Munition, die gefunden wurden oder werden oder sonstwie in den Besitz von Einwohnern des Distrikts Galizien gelangen oder gelangen, sind sofort bei der nächsten Ortskommandantur oder der deutschen Wehrmacht oder der nächsten deutschen Polizeidienststelle abzuliefern.

Dasselbe gilt für Heeres- oder Beutegut sowie optische Geräte.

Wer diese Anordnung nicht gewissenhaft befolgt, hat allerstrengste Bestrafung, unter Umständen Todesstrafe zu gewärtigen.

Lemberg, den 30. August 1941.

Der Gouverneur des Distrikts Galizien
in Vertretung:
Der Chef des Amtes sez.

Dr. LOSACKER

МЕШКАНЦІ ГАЛИЧИНІ!

В Галичині введено стан цілковитого миру. Ніхто, крім уповноважених до того людей, не має підстав бути в поєднанні зброї. Кожний мешканець Галичини має всю зброю і амуніцію, яку знайшов чи знайде — зглядно в якийсь інший спосіб дістав чи дістане у свої руки — негайно віддати найближчій місцевій команді Німецької Армії, або найближчій станції Німецької Поліції.

Це саме відноситься до військово-добичної власності (таким оптичні апарати).

Хто не виконає совісно цього зарядження, наразиться на найжорсткіші карі, залежно від обставин, включно до карі смерті.

Львів, 30 серпня 1941.

Губернатор Дистрикту Галичина
в заступстві:
Шеф Уряду

Др. ЛОСАККЕР

MIESZKAŃCY GALICJI!

W Galicji zaprowadzone stan całkowitego pokoju. Kto nie jest specjalnie upowazniony, niema żadnego powodu do posiadania broni. Wszystkie broń i amunicja, która mieszkańcy Galicji znaleźli czy znajdą, lub która w jakikolwiek inny sposób dostała się czy dostanie się w ich posiadanie — należy niezwłocznie oddać najbliższej miejscowej komendzie Armii Niemieckiej albo najbliższej placówce Policji Niemieckiej.

To samo dotyczy wojskowego i zdobycznego malarzu (tak optyczne aparaty).

Kto nie wypełni sumiennie tego zarządzenia poniesie najcięższe kary, włącznie w zależności od warunków do kary śmierci.

Lwów, dnia 30 sierpnia 1941.

Gubernator Dystryktu Galicji
w zastępstwie
Chef Urzędu:

Dr. LOSACKER

*Оголошення про впровадження у Галичині окупаційних порядків.
30 серпня 1941 р.*

не встиг зареєструватися з об'єктивних причин, мали зробити це до 10 жовтня 1941 р.⁷ Реєстрації не підлягали військовослужбовці Вермахту, службовці поліції, СД, представники центральних органів влади та прикордонних частин⁸. Німці за походженням могли використовувати у якості посвідчення паспорт, де вказувалася етнічна приналежність⁹. Також їм надавалося право пересування містом без додаткових документів¹⁰.

Від 20 вересня 1941 р. втрачали чинність усі документи, які дозволяли мешканцям пересуватися містом під час комендантської години. Нове посвідчення можна було отримати в старостві від 1 жовтня¹¹.

⁷ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 219. — S. 22.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem. — S. 18.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

У 1942 р. для місцевого населення влада запровадила окремі посвідчення — так звані кенкарти, де фіксувалися основні дані особи. Про це повідомляло оголошення від 25 серпня 1942 р. Кенкарти запроваджувалися як єдине посвідчення особи для ненімців на території Дистрикту «Галичина», їх зобов'язані були отримати всі мешканці ненімецького походження. Кенкарта була дійсною тільки за наявності фотографії. Неотримання її загрожувало штрафом у 1000 злотих або тримісячним ув'язненням. Кенкарти для населення Львова розпочали видавати через рік після цього оголошення. Документ мав отримати кожен українець та поляк, старший 15 років. Процедура отримання кенкарти виглядала так: кожен бажачий отримати карту мав заповнити анкету в житловому управлінні за місцем проживання і через три дні забрати карту. До анкети слід було додати метрику (свідоцтво про народження), посвідчення особи, посвідчення з польського або українського допомогового комітету, 3 фотокартки; сплатити збір — 4 злоті. Прийом документів і видача кенкарт відбувалися за графіком згідно з алфавітним переліком прізвищ, порушення цього порядку каралося штрафом у розмірі 10 тисяч злотих¹².

У липні 1942 р. з'явилося розпорядження, згідно з яким всі колишні офіцери польської армії мали зареєструватися у львівському старостві або старостві за місцем проживання. Реєструватися зобов'язували також тих офіцерів, які раніше перебували в німецькому ув'язненні або полоні. У разі зміни місця проживання належало перереєструватися протягом тижня, причому у будь-якому випадку офіцер мав з'явитися для реєстрації особисто¹³.

Облік населення та наявних ресурсів

У середині жовтня 1941 р. староство розпорядилося зареєструватися в управлінні страхування всім, хто до 1 вересня 1939 р. отримував пенсії уряду — інтелектуальним працівникам, інвалідам, вдовам та сиротам. Для реєстрації слід було пред'явити посвідчення особи, рішення про надання пенсії, посвідчення вдови чи сироти, квитанцію з останньої виплати пенсії, довідки про за йнятність та засоби утримання, що не враховували розмір пенсії¹⁴.

¹² AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 221. — S. 17.

¹³ Ibidem. — S. 7.

¹⁴ Gazeta Lwowska. — 1941. — 10 października. — S. 4.

Zweite ergänzende

ANORDNUNG

zur Bildung eines jüdischen Wohnbezirks in der Stadt Lemberg.

In Abänderung der Anordnung vom 8. November 1941 wird angeordnet:

- I. Abschnitt VI ist bis spätestens 14. 12. 1931 zu räumen.
- II. Im Abschnitt VII und dem ganzen übrigen Stadtgebiet muss die Umsiedlung der Juden bis zum 28. 2. 1942 beendet sein.
- III. Über die Räumung des Abschnittes IV ergeht noch besondere Anordnung. Zu ihrem Erlass ermächtige ich den Stadthauptmann in Lemberg.
- IV. Der Stadthauptmann wird ermächtigt, die im jüdischen Wohnbezirk liegenden landwirtschaftlichen und gärtnerischen Betriebe auszugliedern.
- V. Bis zu einem vom Stadthauptmann zu bestimmenden Zeitpunkt bedarf die Umsiedlung der Ukrainer und Polen aus den zu bildenden jüdischen Wohnbezirk der Einzelgenehmigung des Stadthauptmanns.
- VI. Ich ermächtige den Stadthauptmann in Lemberg zum Erlass näherer Ausführungsanordnungen.

Lemberg, 29. November 1941

gez. Dr. Lasch

Der Gouverneur des Distrikts Galizien

Другий додатковий

РОЗПОРЯДОК

у справі створення жидівської місцевості у місті Львові.

Зміщуючи розпорядок дня 8 листопада 1941 р. постановляю:

- I. Відноку VI маєть звільнити найпізніше до 14. 12. 1941.
- II. У відноку VII і цілому остальному терені міста, переселення жидів мєть покінчитися до 28. 2. 1942 року.
- III. Про звільнення відноку IV, повинить ще окремі розпорядок Уповноваженою Штадтаупманна у Львові його видати.
- IV. Штадтаупманна уповноважений валучити господарські і городні підприємства, що знаходяться в жидівській мешканій місцеві.
- V. До часу, який визначить Штадтаупманн, для переселення українців і поляків з земель призначених на мешкання для жидів, треба індивідуального дозволу Штадтаупманна.
- VI. Уповноваженою Штадтаупманна у Львові видати ближчі виконавчі розпорядки.

Львів, 29 листопада 1941.

(-) Д-р Пляш

Субполіцейський Дистрикт Галичина.

Drugie uzupełniające

ZARZĄDZENIE

celem utworzenia dzielnicy żydowskiej na terenie m. Lwowa.

Stosownie do zmiany rozporządzenia z dnia 8 listopada 1941 r. zarządza się:

- I. Odcinek VI należy opróżnić najpóźniej do dnia 14. 12. 1941 r.
- II. Na terenie odcinka VII i na całej reszcie obszaru miasta musi przesiedlenie się żydów być ukończone do dnia 28. 2. 1942.
- III. Odrębnie opróżnienia odcinka IV wydane zostanie specjalne rozporządzenie. Do wydania tego rozporządzenia upoważniam Stadthauptmanna we Lwowie.
- IV. Stadthauptmann jest upoważniony wyłączyć przedsiębiorstwa o charakterze rolniczym i ogrodniczym leżące w obrębie dzielnicy żydowskiej.
- V. Az do określonego przez Stadthauptmanna terminu, potrzebnym jest dla wyprowadzenia się ukraińców i polaków z dzielnicy żydowskiej każdorazowe indywidualne zezwolenia Stadthauptmanna.
- VI. Upoważniam Stadthauptmanna we Lwowie do wydania bliższych zarządzeń wykonawczych.

Lwów, dnia 29 listopada 1941 r.

(-) Dr. Lasch

Gubernator Dystryktu Galicja

Повторне оголошення про створення гетто у Львові.
29 листопада 1941 р.

У листопаді 1941 р. зобов'язали реєструватися усіх медсестер, санітарів, масажистів та інший медичний персонал¹⁵.

У лютому 1942 р. реєструватись зобов'язали усіх лікарів під загрозою заборони практики¹⁶. У січні 1943 р. цю вимогу було повторено, але цього разу обов'язок реєстрації діяльності не стосувався лікарів-свреїв. Для реєстрації лікар повинен був подати метрики батьків, лікарський диплом, дозвіл на практику, посвідчення про спеціалізацію та посвідчення про зайнятість¹⁷.

Від 16 до 25 березня 1942 р. у старостві мали зареєструватися усі ремісники Львова. Реєстрація автоматично робила їх членами міської спілки робітників та зобов'язувала сплачувати членські внески, розмір яких відрізнявся в залежності від національності платника. Поляки мали вносити 80 злотих з особи, українці —

¹⁵ Gazeta Lwowska. — 1941. — 28 października. — S. 4.

¹⁶ Ibidem. — 1942. — 28 lutego. — S. 4.

¹⁷ Ibidem. — 1943. — 12 stycznia. — S. 4.

70 злотих з особи; найменшу суму платили німці — 50 злотих з особи¹⁸. Окремії реєстрації підлягали всі кравці, шевці, ткачі, подушники та представники інших професій, що мали відношення до обробки матеріалів та пошиття одягу і взуття. Одночасно власники текстильних підприємств мали подати дані про своє підприємство — розташування, розміри, кількість працівників, величина фінансових оборотів за 1941 рік¹⁹. Аналогічно були змушені реєструватися власники підприємств, де виготовляли металеві вироби або займалися обробкою металу²⁰.

З лютого 1943 р. всі львівські німці (чоловіки у віці від 16 до 65 років та жінки у віці 17—54 років) були зобов'язані зареєструватися в управлінні праці²¹.

Для окупаційної адміністрації було характерним ведення ретельного обліку всіх доступних ресурсів. За влучним зауваженням Г. Грицюка, у Львові під час німецької окупації бракувало роботи за фахом для всіх, крім бухгалтерів²².

На початку жовтня 1941 р. було оголошено про огляд всіх коней з упряжжю в місті, який мав відбутися на незабудованій території між вулицями Болгарською і Кадетською (район сучасного парку імені Богдана Хмельницького)²³.

27 квітня 1942 р. було оголошено про обов'язкову реєстрацію всіх наявних у жителів міста велосипедів. Місцем реєстрації були поліцейні управління за місцем проживання. Працівники управлінь видавали власникові велосипеда посвідчення на право володіння ним. Реєстрація проводилася щоденно між 15 і 16 годинами, згідно зі списком за прізвищами²⁴. Найвірогідніше, велосипеди брали на облік з метою можливого забезпечення резерву для піхотних військ Вермахту, в яких використовувалися велосипеди.

На початку 1942 р. міська влада розпорядилася провести облік усіх покинутих помешкань²⁵. Обов'язок повідомляти управління

¹⁸ *Gazeta Lwowska*. — 1942. — 14 marca. — S. 4.

¹⁹ *Ibidem*. — 23 kwietnia. — S. 4.

²⁰ *Ibidem*. — 24 kwietnia. — S. 4.

²¹ *Ibidem*. — 1943. — 26 lutego. — S. 4.

²² Hryciuk G. *Polacy we Lwowie. 1939 — 1944. Życie codzienne*. — Warszawa: «Książka i Wiedza», 2000. — S. 175.

²³ *Gazeta Lwowska*. — 1941. — 2 października. — S. 4.

²⁴ *AAN*. — Zesp. 540/1. — Spr. 220. — S. 5.

²⁵ *Ibidem*. — 1942. — 7 lutego. — S. 4.

міста про наявні вільні приміщення зафіксовано і в оголошенні від січня 1943 р., яке, окрім цього, зобов'язувало мешканців міста подати до житлового управління перелік їхньої нерухомої власності. Особливо суворому облікові підлягала власність етнічних німців²⁶.

В умовах гострої нестачі ресурсів для потреб фронту з початку 1942 р. обліку підлягали і предмети хатнього побуту, які дозволялося вивозити чи викидати тільки з дозволу староства²⁷. У листопаді 1943 р. для усіх мешканців міста, старших 10 років, встановлювались норми старих речей і сміття, які потрібно було здати з метою подальшої їх переробки²⁸.

У травні того ж року було оголошено про загальний облік великої рогатої худоби, овець і свиней. Його мали провести представники влади²⁹.

Забезпечення міста харчами і промисловими товарами

Найактуальнішою проблемою протягом усього часу окупації залишалось забезпечення міста продовольством. Перше розпорядження щодо цього з'явилося 6 серпня 1941 р. Воно встановлювало норми продажу харчів у роздрібній торгівлі. Згідно з ним, «в одні руки» можна було продавати не більше 2 кілограмів хліба на тиждень, 200 грамів м'яса, 200 грамів жирів, 400 грамів цукру, 100 грамів солодоців на місяць³⁰. Купувати мав право голова сім'ї або особа, яка вважалася старшою в домі, при чому – лише у певні дні тижня, на які припадало обслуговування людей з тими чи іншими прізвищами. Підставою для отримання норми харчів були харчові картки. Мешканці отримували їх за місцем проживання, а працівники лікарень і допомогових організацій були зобов'язані щотижня з'являтися у харчове управління староства для отримання карток на всіх хворих або підопічних їхньої установи³¹.

Запроваджена цим розпорядженням карткова система працювала неефективно, передусім через постійну нестачу харчів для цивільного населення, оскільки пріоритетним було забезпечення фронту та армії. З ситуації виходили штучним продовженням стро-

²⁶ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 220. — S. 7.

²⁷ Gazeta Lwowska. — 1942. — 7 lutego. — S. 4.

²⁸ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 220. — S. 7.

²⁹ Ibidem. — Spr. 221. — S. 3.

³⁰ Ibidem. — Spr. 219. — S. 1.

³¹ Ibidem. — Spr. 219. — S. 1.

ку дії карток на ті чи інші товари або заміною одних харчів іншими³². Одне з оголошень від лютого 1942 р. демонструє також третій варіант розв'язання проблеми: концентрація наявних запасів певного товару та продаж їх у заздалегідь визначені дні. В інші дні картки на відповідні товари не можна було реалізувати. Прикладом такого підходу є ситуація із забезпеченням м'ясом узимку 1941—1942 рр. Нестача м'ясних запасів змусила владу оголосити, що м'ясо за картками можна буде придбати від 15 до 28 лютого за картками, виданими протягом 15—21 лютого 1942 р. Усі м'ясні картки, видані раніше, які не вдалося «отоварити», ставали недійсними³³.

Поступово продовольча криза посилювалася. Хронічне недоїдання мешканців міст ставало повсякденністю, тому у жовтні 1943 р. було запроваджено нижчі норми споживання, про що повідомила «Gazeta Lwowska» у випуску від 22 вересня 1943 р.³⁴

Загальні харчові норми не поширювалися на етнічних німців, через що розподіл харчів перетворився на ще один спосіб нагадати місцевому населенню про його підневільний статус. Прикладом такого підходу є розпорядження від 1 жовтня 1943 р., згідно з яким усіх споживачів у Львові поділили на дві категорії — «звичайних» та упривілейованих. До останніх належали працівники державних закладів, ті, хто виконував роботу в інтересах Райху, службовці окупаційної адміністрації та члени родин усіх цих категорій³⁵. Після нововведень місячний раціон для «звичайного» громадянина дорослого віку мав виглядати так: 9000 грамів хліба, 125 грамів кави, 300 грамів цукру, 500 грамів мармеладу, до 400 грамів молока. Хліб міг бути замінений мукою — її норма складала 750 грамів на дорослого в місяць та 3375 грамів на дитину³⁶. Привілейовані споживачі отримували ще додатково 500 грамів м'яса на дорослого або 400 грамів на дитину, жирів — 500 і 250 грамів, картоплі — 200 і 50 кілограмів відповідно³⁷.

Як реакція на незграбність офіційної системи забезпечення у Львові з'явилася стихійна торгівля. Ринки стали для більшості

³² Hryciuk G. *Polacy we Lwowie. 1939 — 1944. Życie codzienne*. — Warszawa: «Książka i Wiedza», 2000. — S. 121.

³³ *Gazeta Lwowska*. — 1942. — 12 lutego — S. 4

³⁴ *Ibidem*. — 22 września — S. 4.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*. — 1943. — 22 września — S. 4.

³⁷ *Ibidem*.

Anordnung Nr. 28

Bis zur Widerruf setze ich innerhalb des Stadtgebietes Lemberg nachstehende Höchstpreise für Obst- und Gemüse fest!

Розпорядок ч. 28

Установлюю аж до відкликання такі максимальні ціни для продажів овочів і фруктів в обсязі міста Львова.

Zarządzenie Nr. 28

Ustanawiam aż do odwołania następujące ceny maksymalne dla sprzedaży owoców i jarzyn w obrębie miasta Lwowa.

Bezeichnung der Ware	Erzeugerpreis:	Verbrauchshöchstpreis:
1. Wasserkohl-Herbst	100 kg bis 16,-Zl.	1 kg bis 0,25 Zl.
2. Runkelrübe	- 18,-	- 0,30
3. Wirsingkohl	- 18,-	- 0,30
4. Rote Rüben mit Blatt	- 20,-	- 0,25
5. Möhren ohne Laub	- 23,-	- 0,30
6. Mürretich mit Blatt	- 24,-	- 0,35
7. Rettich-groß	- 20,-	- 0,25
8. Kohlrabi mit Blatt	- 25,-	- 0,20
9. Kürbis-Feldart	- 15,-	- 0,20
10. Zartkugelpastak	- 25,-	- 0,35
11. Tomaten-Freiland rot	- 44,-	- 0,60
12. " " grün	- 30,-	- 0,40
13. Pflühschoten	- 45,-	- 0,60
14. Erbsenschoten	- 50,-	- 0,65
15. Buschbohnen-grün	- 44,-	- 0,60
16. " wachsa	- 44,-	- 0,60
17. Stangenbohnen	- 50,-	- 0,65
18. Knoblauch	- 65,-	- 1,-
19. Zwiebel-ausgerencit	- 30,-	- 0,40
20. Porree	- 54,-	- 0,70
21. Petersilie	1 Bund 0,20	1 Bund 0,10
22. Radieschen	1 Bund 0,15	1 Bund 0,10
23. Schnittlauch	100 Bünd 7,-	1 Bund 0,10
24. Kürbis	100 kg bis 16,-	1 kg bis 0,20
25. Frühkartoffeln	- 29,-	- 0,36
26. Aspikl mit Gemüse fr.	- 69,-	- 1,-
27. "spikl II. Gattung	- 42,-	- 0,80
28. Kochapfel	- 28,-	- 0,50
29. Birnen I. Gattung mit Blatt	- 80,-	- 1,-
30. Birnen II. Gattung	- 80,-	- 1,-
31. Brombeeren reifend	- 80,-	- 1,-
32. Brombeeren unreif	- 50,-	- 0,65
33. Pflaumen-süß	- 80,-	- 1,20
34. Preiselbeeren	- 80,-	- 1,-
35. Steinpilze	- 150,-	- 1,00
36. Pfifferlinge	- 85,-	- 1,00
37. Pilze anderer Art	- 65,-	- 0,85

Verbotene Preise gelten mit sofortiger Wirkung im Kraft. Sie dürfen nicht unterboten werden. Zuwiderhandlungen werden mit Geldstrafen bis zu 5.000 Zl. im Höchstmaß bestraft.

 Der Stadthauptmann
KUJATH

Означения товара	Нормальная цена в производстве	Максимальная цена продажи
1. Капуста белая осенняя	100 кг до 16,-	1 кг до 0,25 Zl.
2. Капуста черная	- 18,-	- 0,30
3. Капуста красная	- 18,-	- 0,30
4. Буряк черн. лист.	- 20,-	- 0,25
5. Морковь без листа	- 23,-	- 0,30
6. Хрен без листа	- 24,-	- 0,35
7. Редис желтый	- 20,-	- 0,25
8. Кабачки без листа	- 25,-	- 0,20
9. Огурцы грунтовые	- 15,-	- 0,20
10. "испанские	- 25,-	- 0,35
11. Помидоры грунтовые	- 44,-	- 0,60
12. " " "	- 30,-	- 0,40
13. Фасоль "ястреб"	- 45,-	- 0,60
14. Горох стручковый	- 50,-	- 0,65
15. Фасоль стручковая	- 44,-	- 0,60
16. " "	- 44,-	- 0,60
17. Фасоль тычковая	- 50,-	- 0,65
18. Чеснок	- 65,-	- 1,-
19. Цыбуля дозріла	- 30,-	- 0,40
20. Порей	- 54,-	- 0,70
21. Петрушка	1 пучок 0,20	1 пучок 0,10
22. Редиски	100 штук 7,-	1 пучок 0,10
23. Трешубчик	100 кг 11,-	1 кг до 0,30
24. Дыня	- 29,-	- 0,36
25. Яблоки молодая	- 80,-	- 1,-
26. Яблоки I сорт	- 80,-	- 1,-
27. Яблоки II сорт	- 80,-	- 1,-
28. Яблоки компотные	- 48,-	- 0,90
29. Груши I сорт	- 80,-	- 1,-
30. Груши II сорт	- 80,-	- 0,80
31. Груши компотные	- 80,-	- 1,-
32. Сливы кислые	- 50,-	- 0,65
33. Сливы сладкие	- 80,-	- 1,20
34. Гогоши	- 80,-	- 1,-
35. Груши привольные	- 150,-	- 1,00
36. Папайяны	- 85,-	- 1,00
37. Грибы шишкового роза	- 65,-	- 0,85

Запрещенные цены действуют с момента их установления. Они не могут быть занижены. Нарушения наказываются штрафами до 5.000 Zl. в зависимости от тяжести проступка.

 Der Stadthauptmann
KUJATH

Oznaczenie towaru	Normalna cena w produkcji	Maksymalna cena sprzedaży
1. Kapusta biała jesień	100 kg do 16,-Zl.	1 kg do 0,25 Zl.
2. Kapusta czarna	- 18,-	- 0,30
3. Kapusta wiosenna	- 18,-	- 0,30
4. Buraki czarne list. ziel.	- 20,-	- 0,25
5. Marchew bez liści	- 23,-	- 0,30
6. Chren bez liści	- 24,-	- 0,35
7. Rzedziewie duża	- 20,-	- 0,25
8. Kalarepa bez liści	- 25,-	- 0,20
9. Ogórki gruntowe	- 15,-	- 0,20
10. Ogórki inspirowane	- 25,-	- 0,35
11. Pomidory gruntowe	- 44,-	- 0,60
12. " " "	- 30,-	- 0,40
13. Fasola "jaskiek"	- 45,-	- 0,60
14. Groch strączkowy	- 50,-	- 0,65
15. Fasola zielona strączk.	- 44,-	- 0,60
16. Fasola żółta strączk.	- 44,-	- 0,60
17. Fasola tyczkowa	- 50,-	- 0,65
18. Czosnek	- 65,-	- 0,65
19. Cebula dojrzała wiosna	- 30,-	- 0,40
20. Porę	- 54,-	- 0,70
21. Pietruszka	1 pęczek 0,20	1 wiązka 0,10
22. Rzedziewka	100 sztuk 7,-	1 wiązka 0,10
23. Szczypiorek	100 kg 11,-	1 wiązka 0,10
24. Dynia	100 kg do 16,-	1 kg do 0,20
25. Kartofle młode	- 29,-	- 0,36
26. Jabłka I sort. młode	- 80,-	- 1,-
27. Jabłka II sort.	- 80,-	- 0,80
28. Jabłka kompotowe	- 48,-	- 0,90
29. Gruszki I sort. młode	- 80,-	- 1,-
30. Gruszki II sort.	- 80,-	- 0,80
31. Ogięty ogórek	- 80,-	- 1,-
32. Ogięty liści	- 50,-	- 0,65
33. Śliwki kwaśne	- 80,-	- 1,20
34. Borkowki	- 80,-	- 1,-
35. Grzyby prawdziwe	- 150,-	- 1,00
36. Grzyby kurki	- 85,-	- 1,00
37. Grzyby innego rodzaju	- 65,-	- 0,85

Wypis cenowy jest obowiązkowy w całości. Cena nie może być podważona. Wyjątki od cen nie są dopuszczalne. Wyjątki od cen nie są dopuszczalne. Wyjątki od cen nie są dopuszczalne.

 Der Stadthauptmann
KUJATH

Розпорядження про встановлення максимальних цін на харчі. Недатоване.

Львів'янин основним місцем, де можна було купити харчі. Втім, окупаційна влада намагалася контролювати їхню роботу, зокрема, обмежувати допустиму верхню межу ціни на товари. Наприкінці вересня окремим розпорядженням було встановлено ціни, які оголошувалися можливим максимумом для всіх торговельних місць у Львові. Встановлення вищих цін каралося штрафом до 5000 злотих та закриттям пункту торгівлі на тримісячний термін³⁸.

Та навіть за наявності довозу харчів з-поза Львова та «чорного ринку» продовольча ситуація залишалася настільки незадовільною, що в лютому 1942 р. влада розпорядилася обробити під вирощування продовольчих культур усі вільні земельні площі у місті, а ті ділянки, які перебували у власності міста, передати у відання Міського управління харчування³⁹.

³⁸ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 219. — S. 23.

³⁹ Gazeta Lwowska. — 1942. — 10 lutego — S. 4.

Betr.: Einführung der Zlotywürung	Відн. впровадження золотової валюти	Dot.: wprowadzenia waluty zlotowej
Im Stadtgebiet Lemberg sind ab 15. Sept. 1941 folgende Rubel-Umtauschstellen eingerichtet:	В області м. Львова від 15 вересня 1941 запроваджено наступні станції для виміру рублів:	W m. Lwowie zostały uruchomione z dniem 15 września 1941 nast. placówki wymiaru rubli:
Emissionsbank Kofetinskijasse 11 Zentralbank Jagiellońskagasse 2 Pilsudski-Strasse 46 Lewandówka — Letniczengasse 17 Bagdajewka — Cerkowkagasse 2 Kłopotów — Wazarskagasse 54 Zaleszenie — Wolynskagasse 2 Nowy Lwów — „Wiana Strzecha“ 34 Kommunalkbank der Stadt Lemberg: Lyczakowska-Strasse 67 Lyczakowska-Strasse 165 Kockalski-Strasse 30 Jacka-Strasse 7 Sofija-Strasse 11 Koleska-Strasse 3 Wianowietzkob-Strasse 3 Dumiń-Borkowski-Str. 5 Herodotus-Strasse 65 Zofijewska-Strasse 165 Tokarzewski-Strasse 61 Walowa-Strasse 9	Bank Emisijny Костюшки 11 Centralbank Ягеллонська 2 Пільсудського 46 Левадівка — Лютницька 17 Багдайєва — Церковна 2 Клопотів — Варшавська 54 Залєсєня — Волинська 2 Новий Львів — „Віанна Стріха“ 34 Муниципальный Банк міста Львова: Личаківська 67 Личаківська 165 Коквалського 30 Яка 7 Софія 11 Колєска 3 Віановієцьких 3 Думін Борковських 5 Геродотська 65 Жолієвська 165 Токєзєвського 61 Валува 9	Bank Emisyjny Костюшки 11 Centralbank Ягеллонська 2 Пільсудського 46 Левадівка — Лютницька 17 Багдайєва — Церковна 2 Клопотів — Варшавська 54 Залєсєня — Волянська 2 Новий Львів — „Віанна Стріха“ 34 Bank Komunálny міста Львова: Личаківська 67 Личаківська 165 Коквалського 30 Яка 7 Зофія 11 Колєска 3 Віановієцьких 3 Думін Борковських 5 Геродотська 65 Золієвська 165 Токєзєвського 61 Валува 9
Umtauschstellen für Juden: Kommunalkbank der Stadt Lemberg: Bernotins-Strasse 2 Sienkowska-Strasse 28 Zamartynowska-Str. 49 Zofijewska-Strasse 75 Lemberg, den 8. September 1941. EMISSIONSBANK	Контори виміру для юдів: Муниципальный Банк міста Львова: Бернотинська 2 Сєнєвська 28 Замєртєвнєвська 49 Жолієвська 75 Львів, ден 8 вересня 1941. ЕМІСІЙНИЙ БАНК	Wymiana dla żydów: Bank Komunálny miasta Lwowa: Bernotins 2 Sienkowska 28 Zamartynowska 49 Zofijewska 75 Lwów, dnia 8 września 1941. BANK EMISYJNY

*Розпорядження про запровадження злогого як єдиної валюти.
8 вересня 1941 р.*

Місто відчувало також гостру потребу у непродуктивних товарах, передусім в одязі. Осередками торгівлі непродуктивними товарами стали комісійні магазини. Окремим розпорядженням власників комісійних магазинів зобов'язали вести докладну бухгалтерію, куди вносити номер товару, дату прийняття, прізвище власника, ціну власника та реальну ціну розрахунку⁴⁰.

Грошовий обіг

Від 8 вересня 1941 р. як грошову одиницю для розрахунків запроваджено злотий. Оскільки населення міста за інерцією використовувало радянські рублі, влада організувала кілька пунктів обміну, де можна було обміняти рублі на злоті, причому для євреїв встановлювалися окремі пункти обміну⁴¹. Обмінний курс було встановлено як «один до одного». Відповідне оголошення перебуває у тісному зв'язку з розпорядженням від 25 серпня 1941 р., яким повідомлялося про поширення злогого як грошової одиниці на територію Дистрикту Галичина. Злотий вводився в номіналах 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100 і 500, завдання емісії покладалося на польський емісійний банк. Для дрібних розрахунків дозволялося користува-

⁴⁰ Gazeta Lwowska. — 1941. — 7 października. — S. 4.

⁴² AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 219. — S. 12.

тися монетами номіналом 1 і 2 копійки, які розцінювалися як замінник монет номіналом 1 і 2 гроші⁴².

Організація побуту в місті

Значну увагу німецькі окупанти приділили упорядкуванню життя Львова після відступу радянських військ. Розпорядженням від 17 вересня 1941 р. дозволялося наклеювати оголошення тільки на стовпах і спеціальних таблицях, натомість заборонялося наліплювати на стінах будинків та огорожах. Порухення розпорядження тягнуло за собою штраф до 1000 злотих або арешт строком до 3 місяців⁴³. Окремим розпорядженням власників будинків та підприємств зобов'язували утримувати в чистоті споруди, які перебували у їхній власності, та прилеглу територію, не допускати туди бродячих тварин, дбати про вчасне збивання бурульок узимку. Порухення цього розпорядження каралося штрафом у розмірі до 5000 злотих; у разі неспроможності оплатити штраф винний підлягав арешту до трьох тижнів⁴⁴.

У вересні 1941 р. відкрилися міські лікарні та школи. 1 вересня 1941 р. розпочала працювати 1-ша міська лікарня внутрішніх хвороб⁴⁵, а 5 вересня 1941 р. розпочалися записи до середніх шкіл Львова. Записи проводилися в школах за місцем проживання майбутніх учнів за умови пред'явлення метрики, свідоцтва про щеплення від віспи, останнього річного свідоцтва зі школи (якщо йшлося не про першокласника) та посвідчення особи батьків або опікунів⁴⁶.

Спеціальним розпорядженням було упорядковано час роботи крамниць та інших закладів. Оголошенням від 25 вересня 1941 р. встановлювалося, що крамниці повинні працювати від 8 години ранку до 19 години вечора, ресторани, кав'ярні і подібні заклади повинні закриватися перед поліційною годиною, перукарні та косметичні салони — о 20 годині. Кіоски мали працювати від 7 до 20 години, молочні крамниці — від 7 до 11 години ранку, фотографічні майстерні — від 11 до 16 у святкові дні, квіткові крамни-

⁴² AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 222. — S. 1.

⁴³ Ibidem. — Spr. 219. — S. 23.

⁴⁴ Gazeta Lwowska. — 1941. — 3 września — S. 4.

⁴⁵ Ibidem. — 4 września — S. 4.

⁴⁶ Ibidem. — 5 września — S. 4.

ці — аналогічно щодня. Також у дообідній час працювали ринки — влітку від 6 до 14 години, взимку — від 7 до 14⁴⁷.

У червні 1943 р. оголошено про правила підключення до міської газової мережі. Згідно з розпорядженням, підключення до газової мережі міг здійснювати тільки зареєстрований в органах влади фахівець за погодженням з центральною газосхемою міста. Самовільне встановлення обладнання каралося штрафом розміром 1000 злотих⁴⁸. Ще від вересня 1941 р. усі, хто володів будь-яким транспортним засобом, були зобов'язані отримати у відповідному управлінні так звану «їздову карту», за ведення якої відповідали одночасно власник транспортного засобу та держслужбовець управління. Будь-які записи в книзі мав право робити тільки службовець, а відсутність книги каралося штрафом розміром у 1000 злотих⁴⁹.

Зовнішнє «онімечення» міста мало демонструвати впевненість окупантів у власних силах та засвідчити успіхи у боротьбі з радянською владою. 14 серпня 1941 р. староста розпорядився зняти і знищити всю радянську символіку на вулицях міста, у тому числі розташовану на приватних будинках. Розпорядження мало бути виконане протягом трьох днів з моменту його появи⁵⁰. 20 серпня наказано усі написи на крамницях та установах виконати німецькою мовою шрифтом «антиква», паралельно подати переклад українською та польською мовами⁵¹. Повна заміна символіки та запровадження німецькомовних вивісок мала постійно нагадувати мешканцям про контроль окупантів над містом.

Ще одним характерним явищем того часу стали навчальні стрільби. Обов'язковим елементом проведення таких стрільб було оголошення про них у газеті. В оголошення зазначалась територія, на якій проводяться стрільби, час їх проведення; по означеній території заборонялося пересуватися. Такі оголошення з'являлися у лютому 1943 р.⁵² та в листопаді того ж року⁵³.

⁴⁷ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 219. — S. 24.

⁴⁸ Ibidem. — S. 18.

⁴⁹ Ibidem. — Spr. 222. — S. 3.

⁵⁰ Ibidem. — Spr. 219. — S. 9.

⁵¹ Ibidem. — S. 11.

⁵² Gazeta Lwowska. — 1943 — 3 lutego. — S. 4.

⁵³ Ibidem — 5 listopada. — S. 4.

ANORDNUNG Nr. 9

1. Sämtliche sowjetrussischen Hoheitszeichen und Symbole müssen sofort vernichtet werden.

2. Die Entfernung und Vernichtung derartiger Hoheitszeichen oder Symbole, soweit sie an öffentlichen oder privaten Gebäuden angebracht sind, hat binnen 3 Tagen zu erfolgen. Zur Beseitigung bzw. Vernichtung sind verpflichtet der Eigentümer, Besitzer, Verwalter oder sonstige Verfügungsberechtigte. Wegen Abänderungen von Firmenschildern ergoßen besondere Anordnungen.

3. Zuwiderhandlungen werden mit Geld- oder Haftstrafe bestraft, sofern nicht nach anderen Vorschriften eine höhere Strafe verurteilt ist.

Lemberg, den 14. 8. 1941.

Der Stadthauptmann
KUJATH

РОЗПОРЯДОК Ч. 9

1. Всі советські державні знамена й символи треба негайно знищити.

2. Знамена чи символи на публичних або приватних домах треба знищити впродовж трьох днів. Зробити це має власник, посідач, завідувач або інший управнений. В справі зміни фірмових написів видуть окремі розпорядки.

3. Хто не застосується до цього розпорядку, буде покараний гривною або арештом, якщо інші приписи не передбачають за це вищої кари.

Львів, 14. 8. 1941.

Der Stadthauptmann
KUJATH

ZARZĄDZENIE Nr. 9

1. Wszystkie sowieckie państwowe znamiona i symbole muszą ulec natychmiastowemu zniszczeniu.

2. Usunięcie i zniszczenie wspomnianych znamion i symboli, o ile znajdują się one na budynkach publicznych lub prywatnych, winno być dokonane w przeciągu 3-ech dni. Przeprowadzenie usunięcia wzgl. zniszczenia jest obowiązkiem właściciela, posiadacza, zarządcy lub innego upelnomocnionego. Odnosnie do zm'an szyldów firmowych ukażą się specjalne zarządzenia.

3. Osoby nie stosujące się do powyższego zarządzenia będą karane grzywną lub aresztem, o ile w innych przepisach nie zagraża im wyższa kara.

Lwów, 14. 8. 1941.

Der Stadthauptmann
KUJATH

Розпорядження про негайне знищення всіх радянських вивісок та написів і заміну їх німецькими. 14 серпня 1941 р.

Попередження епідемій

Окремою проблемою залишалася медичне забезпечення, зокрема через те, що в умовах війни зростала небезпека поширення інфекційних захворювань. Джерелом поширення інфекції могло стати гетто, де на обмеженій території була сконцентрована велика кількість людей, що не мали змоги утримувати достатній рівень гігієни або отримувати медичну допомогу. До найнебезпечніших хвороб в тодішніх умовах належали віспа, тиф, туберкульоз, дизентерія. Щоб уникнути епідемії, які, без сумніву, зачепили б і особовий склад окупаційної адміністрації, і війська, які проходили через Львів, окупаційна влада подбала про протидію деяким з цих захворювань. Зокрема, у червні—липні 1942 р. у Львові було проведено загальне щеплення проти віспи, якому підлягали діти 1935 та 1941 років народження, а також усі ті, хто не був щеплений

Der Stadthaltermann in Lemberg
als Stiller Luftschutzleiter.

MERKBLATT für Luftschutzwarte und Hausbesitzer oder deren Vertreter.

Die Luftschutzwarte und die Hausbesitzer oder deren Vertreter sind dafür verantwortlich, dass der Schutz der Hausbewohner gegen Luftangriffe soweit wie möglich gewährleistet wird. Dazu wird nachfolgendes angeordnet:

1. In allen Selbstschutzgruppen etc. ist die beschriebene Einrichtung von Luftschutzräumen sofort durchzuführen. Es sind möglichst Kellerräume zu verwenden. Die Kellerräume sind — ohne Rücksicht darauf, welchen Zweck sie z. B. dazu — sofort zu räumen, gegen Spätkriegsmaßnahmen sind zu notwendigen Einrichtungen mit Stützbohrung und Nachbohrung auszugestatten.
2. Sind geeignete Kellerräume nicht vorhanden, hat die Luftschutzwarte, gemeinsam mit dem Hausbesitzer oder dessen Vertreter, dafür Sorge zu tragen, dass die Hausgemeinschaft in einem bereits vorhandenen Luftschutzbunker Schutz findet.
3. Ist es in einzelnen Fällen unmöglich, geeignete Kellerräume zu finden oder zu beschaffen, Gemächern für Luftschutzzwecke ausfindig zu machen, dann ist beizufolgend ein oberirdischer geeigneter Raum als Luftschutzraum vorzusehen und gegen Spätkriegs zu sichern.
4. In allen Fällen muss aber ein Raum sichergestellt werden, in welchem die Einwohner im Falle eines Luftangriffes Zuflucht suchen können.
5. Die Luftschutzraumausstattung mit Sockelbatterien, Akin, Schuhen, Krawatten, Haaren, Stomenen und Trinkwasser etc. muss selbstverständlich werden.
6. Für alle unentgeltliche Handarbeit in Höhe 2 bis 3 Stunden, dazu ist besondere Dankschreiben von Lichand in allen Häusern anzusetzen notwendig.

Ferner wird als jedem Luftschutzwart zur Pflicht gemacht, sich während eines Luftangriffes des Öfteren persönlich davon zu überzeugen, ob im Hause ein Brand ausgebrochen ist. Vorstehende Anordnungen sind gewissenhaft durchzuführen und werden von Zeit zu Zeit sichergestellt überprüft. Bei Nichterhaltung werden die Verantwortlichen bestraft.

Lemberg, den 1. Juli 1942.

DER STADTHALTMANN
Dr. HÖLLER

Штадтхалтерман у Львові
як стилий повітряний
защитничий керівник

ВНАЗІВНИ для керівників протилежницької оборони і власників домів або їхніх заступників.

Керівники протилежницької оборони і власники домів або їхні заступники відповідальні за те, щоб мешканцям домів забезпечити по змозі найкращий захист проти повітряних нападів. В цій цілі заборядується:

1. У всіх реальних самооборонних групах повинні бути організовані протилежницькі створення. До цього належить в першу чергу підготувати команди. Ці команди повинні складатися виключно з чоловіків — без жінки, і вони повинні бути повністю озброєні. В період відбою вони в чек протилежницьких заходів повинні бути мобілізовані.
2. Якщо в окремих домів немає підвалів, то керівник протилежницької оборони має спільно з власником домів або його заступником подбати про забезпечення отвором захисту проти бомб і у разі потреби вжити заходів захисту.
3. Якщо в окремих домів немає підвалів, то керівник протилежницької оборони має спільно з власником домів або його заступником подбати про забезпечення отвором захисту проти бомб і у разі потреби вжити заходів захисту.
4. У кожному будинку треба бути повністю забезпечений запасом необхідних предметів: їжа, вода, одяг, взуття, ліки, різні збройні предмети, повинні бути повністю забезпечені протилежницькі створення і власники домів.
5. У кожному будинку треба бути повністю забезпечений запасом необхідних предметів: їжа, вода, одяг, взуття, ліки, різні збройні предмети, повинні бути повністю забезпечені протилежницькі створення і власники домів.
6. Найкраще дбати про найкращий захист проти повітряних нападів. В цій цілі треба у всіх, демак найбільше протилежницькі створення організувати і мобілізувати.

Обов'язком кожного керівника протилежницької оборони домів є гарантувати захист особисто протилежницьким створенням і домів.

Повний записок належить самостійно з'ясувати в відділі часу до часу був перевіреним профієм.

За невиконання цих записоків допущені особи понижаться.

Львів, ден 1. липня 1942.

Штадтхалтерман у Львові
Dr. HÖLLER

Stadthaltermann in Lwów
als stiller Luftschutzleiter
und Hausbesitzer.

WSKAZÓWKI do kierowników obrony przeciwlotniczej domów, właścicieli mieszkań względnie ich zastępców.

Kierownicy obrony przeciwlotniczej domów i właściciele mieszkań względnie ich zastępcy są odpowiedzialni za zabezpieczenie mieszkańców domów możliwie skuteczną ochroną w razie ataków powietrznych. W tym celu wydaję się następujące "zaznaczenia":

1. We wszystkich realnych samobronnych grupach należy być zorganizowane przeciwlotnicze stowarzyszenia. Do tego celu należy przede wszystkim przygotować odpowiednie zespoły. Zespoły te powinny składać się wyłącznie z mężczyzn — bez kobiet, i być w pełni uzbrojone. W okresie odбою należy być w pełni mobilizowanym.
2. Jeżeli w niektórych domach nie ma piwnic, to kierownik obrony przeciwlotniczej domów musi wspólnie z właścicielem mieszkania podjąć starania o zabezpieczenie otworami przeciw bombom i w razie potrzeby podjąć odpowiednie środki.
3. Jeżeli w niektórych domach nie ma piwnic, to kierownik obrony przeciwlotniczej domów musi wspólnie z właścicielem mieszkania podjąć starania o zabezpieczenie otworami przeciw bombom i w razie potrzeby podjąć odpowiednie środki.
4. W każdym domu należy być w pełni wyposażonym w niezbędne przedmioty: żywność, wodę, ubrania, buty, lekarstwa, różnego rodzaju broń, narzędzia, itp. W tym celu należy przede wszystkim zorganizować i mobilizować odpowiednie zespoły.
5. Najlepiej dbać o najlepszy sposób zabezpieczenia przed atakami powietrznymi. W tym celu należy przede wszystkim zorganizować i mobilizować odpowiednie zespoły.
6. Należy troszczyć się o skuteczną ochronę przed atakami powietrznymi. W tym celu należy przede wszystkim zorganizować i mobilizować odpowiednie zespoły.

Obowiązkiem każdego kierownika obrony przeciwlotniczej domów jest gwarantowanie bezpieczeństwa osobom przeciwlotniczym i mieszkańcom.

Powinno być samostojnie zbadane w wydziale czasu do czasu.

W razie niezastosowania się do powyższych zarządzeń będą odpowiedzialni osoby karane.

Lwów, dnia 1. lipca 1942.

Stadthaltermann in Lwów
Dr. HÖLLER

Інформація для керівників авіаційної оборони. 1 липня 1942 р.

до того часу⁵⁴. Повторна кампанія щеплення проти віспи була проведена у жовтні — листопаді того ж року⁵⁵.

Навесні 1943 р. старство розпорядилося про проведення вакцинації всього населення міста від черевного тифу⁵⁶, а в березні 1944 р. медичне управління старства зобов'язало мешканців міста повідомляти про всі випадки захворювання на туберкульоз та смерті від цієї хвороби, а також регулярно проходити обстеження⁵⁷.

На той час інфекційної хвороби, особливо тиф, став основною причиною високої смертності у таборах військовополонених. Оскільки один з цих таборів розташовувався у центрі Львова на Цитаделі, існувала велика загроза поширення тифу у місті — через охоронців табору та працівників допомогових організацій, які намагалися підготувувати в'язнів табору. Тому не виключено, що,

⁵⁴ Gazeta Lwowska. — 1942. — 22 maja. — S. 4.

⁵⁵ Ibidem. — 1 października. — S. 4.

⁵⁶ Ibidem. — 1943. — 20 kwietnia. — S. 4.

⁵⁷ Ibidem. — 1944. — 17 marca. — S. 4.

хоча в текстах оголошень про це не згадується, кампанія вакцинації була заходом для попередження епідемії.

Додатковим запобіжним заходом проти можливого спалаху епідемій була кампанія з винищення щурів, проведена на початку травня 1942 р. До 6 травня 1942 р. усі власники будь-яких приміщень мали їх упорядкувати, прибрати, почистити смітники та місця збору нечистот. 7 травня усі мали розкласти у місцях, де раніше були помічені щурі, заздалегідь приготовану отруту⁵⁸.

Попередження авіаційних нальотів

Постійною проблемою у місті була загроза авіанальотів. Перше розпорядження з приводу можливих авіаційних нальотів з'явилося вже 1 липня 1941 р. Ним наказувалося негайно облаштувати бомбосховища або інші укриття для кожного будинку. Бомбосховища мали бути забезпечені освітленням та вентиляційними щілинами⁵⁹.

11 грудня 1941 р. міська влада розпорядилася затемнювати місто протягом цілої ночі, причому відповідальність за належне затемнення окремо взятої споруди несли її власники, які у разі недостатньо щільного затемнення були повинні сплатити штраф у розмірі до 1000 злотих⁶⁰. Тотальне знесвітлення міста спровокувало дорожньо-транспортні пригоди, тому розпорядженням від 7 лютого 1942 р. було скасовано затемнення для міського транспорту. Але між 22 годиною вечора і 6 годиною ранку затемнення залишалося обов'язковим⁶¹.

Від 1 жовтня 1942 р. мешканці були зобов'язані затемнювати місто щоденно від заходу до сходу сонця, відповідальними за що оголошувалися власники приміщень. Непідпорядкування наказові тягнуло за собою штраф у розмірі до 1000 злотих або ув'язнення⁶².

6 жовтня 1941 р. львів'ян проінформували про порядок оголошення повітряної тривоги. У разі тривоги населення було зобов'язане негайно сховатися в укриттях⁶³. 10 серпня 1941 р.

⁵⁸ *Gazeta Lwowska*. — 1945. — 22 kwietnia. — S. 4.

⁵⁹ *AAN*. — *Zesp.* 540/1. — *Spr.* 220. — S. 7.

⁶⁰ *Gazeta Lwowska*. — 1941. — 11 grudnia. S. 4.

⁶¹ *Ibidem*. — 1942. — 7 lutego. — S. 4.

⁶² *AAN*. — *Zesp.* 540/1. — *Spr.* 219. — S. 26.

⁶³ *Ibidem*. — S. 27.

<p>ACHTUNG! <i>Handwritten: Nov 12, 20. Auf jeder Bombenlande stelle sind 2 bis 3 Personen zu erwarten. 4. 12. 41/42</i></p> <h1>Obdachlose durch Fliegerangriff</h1> <p>Sofortige Notunterkunft — Verpflegung Betreuung und Beratung</p> <p>In allen Fürsorge- und Schadenfragen veranlasst!</p> <p>FÜR DEUTSCHE UND VERBUNDENE die Auffangstelle der Quartierabteilung beim Wohnungamt, Wermachtstrasse 26 oder die Auffangstelle in der Deutschen Volkschule Nr. 3, Breitgasse 18</p> <p>FÜR UKRAINER UND POLEN die Auffangstelle vom nächsten Polizei- kommissariat.</p> <p>Personal-Ausweis und Dokumente mitbringen!</p> <p>DER STADTHAUPTMANN in Lemberg gez. Dr. HÖLLER</p>	<p>УВАГА! </p> <h1>Всі, що в наслідок НАЛЕТІВ</h1> <p>стратили дах над головою</p> <p>негайно одержують приміщення — харчі — вказівки та поради в справах опіки і шкід:</p> <p>Для Німців та союзників Збірним місцем найближчий відділ в жит- ловій Уряді при Вермахтштраса 26 або Німецька народна школа ч. 3, при Брай- тгауса 18</p> <p>Для Українців та поляків Збірним місцем — найближчі поліцейські комісаріати.</p> <p>Особисті вказівки та доку- менти слід принести з собою.</p> <p>Міський Староста у Львові підп. Dr. Höller</p>	<p>УВАГА! UWAGA!</p> <h1>Pozbawieni dachu nad głową z powodu nalotów</h1> <p>szkolenia — wyżywienia — rad i porady we wszystkich sprawach dotyczących opieki i szkód</p> <p>udziela natychmiast:</p> <p>Niemcom i sprzymierzonym miejsce zborne oddziału kwaterun- kowego przy Urzędzie miastkaniowym Wehrmachtstrasse 26 lub w niemieckiej szkole ludowej Nr. 3, Breitgasse 18.</p> <p>Ukraincom i Polakom miejsce zborne najbliższego komisa- riatu policyjnego.</p> <p>Karty identyczności i dokumenty osobiste należy przynieść ze sobą.</p> <p>Starosta miejski we Lwowie podp. Dr. Höller</p>
---	---	---

*Вказівки для тих, хто втратив житло внаслідок бомбардувань.
Кінець 1943 р.*

з'явилася інструкція щодо запобігання інфекційним хворобам у бомбосховищах — наказувалося утримувати хворих в окремо відгороджених частинах⁶⁴.

У вересні 1941 р.⁶⁵, 28 лютого 1942 р.⁶⁶ та 20 травня 1942 р.⁶⁷, проводилися тренувальні авіаційні тривоги, які мали навчити населення реагувати у разі справжнього авіанальоту. У липні 1942 р. ще раз повторено заклик серйозно ставитися до повітряної тривоги⁶⁸.

Влітку 1942 р. було оголошено місця збору для тих, хто втратив житло внаслідок авіанальоту. Німці повинні були збиратися біля будинку житлового управління або німецької народної

⁶⁴ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 220. — S. 9.

⁶⁵ Gazeta Lwowska. — 1941. — 5 września — S. 4.

⁶⁶ Ibidem. — 1942. — 28 lutego. — S. 4.

⁶⁷ Ibidem. — 3 maja. — S. 4.

⁶⁸ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 220. — S. 6.

школи, а українці та поляки — біля найближчого комісаріату поліції⁶⁹. Це ж розпорядження було підтвержене в оголошенні від 8 травня 1943 р., де також наказувалося мати при собі особисті документи та скласти акт про ушкодження житла — якщо у ньому можна ще жити. Якщо помешкання цілковито зруйноване, нове можна було отримати через житлове управління⁷⁰.

Попри те, що заходи, спрямовані на протиповітряну оборону, мали б бути прямим наслідком ситуації на фронті, кореляції між появою розпоряджень і справжньою ситуацією на фронті не спостерігається. Як видно з послідовності дат розпоряджень, усі вони з'явилися у 1942—1943 рр., тобто коли лінія фронту перебувала далеко від Львова. Останнє розпорядження такого роду датується травнем 1942 р., а реальна загроза бомбардування Львова з'явилася тільки в листопаді 1943 р., після здобуття Червоною армією Києва. Авіанальоти почалися навесні 1944 р., перед самим захопленням Львова радянськими військами.

Розквартирування окупаційних військ та адміністрації у Львові

На початку війни виникла потреба розташування військових та забезпечення армії. Військовослужбовців Вермахту інтендантура частково розміщувала у спеціально винайнятих для цього квартирах. У лютому 1942 р. було оголошено про оплату власникам таких квартир на підставі посвідчень про оренду житла. Виплата проводилася від 23 до 26 лютого 1942 р. у приміщенні квартирувальної служби Вермахту за вул. Баторія, 1⁷¹.

У 1944 р., під час відступу німецької армії, у Львові знову з'явилася велика кількість німецьких військових, яких слід було розквартирувати. Очевидно, процес був стихійним, оскільки 10 лютого 1944 р. староство видало розпорядження про те, що військовослужбовці Вермахту могли займати приміщення під помешкання тільки у разі наявності ордеру квартирного управління Головного польового командування. У разі відсутності ордеру власників жител закликали звертатися до військової жандармерії⁷².

⁶⁹ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 220. — S. 15.

⁷⁰ Ibidem. — S. 17.

⁷¹ Gazeta Lwowska. — 1942. — 18 lutego. — S. 4.

⁷² Ibidem. — 1944. — 10 lutego. — S. 4.

Іншою групою, яка гостро потребувала помешкань, були приїжджі з Райху. Щоб їх розташувати, житлове управління Львівського староства у листопаді 1942 р. оголосило про пошук вільних окремих кімнат для німців з Райху за ціною оренди 80 злотих за місяць і вище. Ті, хто мав можливість і бажання здати кімнату, мали повідомити про це житлове управління⁷³.

Переслідування євреїв

Невідемним елементом окупаційної німецької політики на всіх захоплених Третім Райхом територіях було переслідування єврейського населення.

Перше розпорядження щодо євреїв з'явилося 5 вересня 1941 р. Згідно з ним, євреям забороняли покидати місце проживання і переселятися в інший населений пункт, окрім випадків, продиктованих потребами виробництва. Порушникам загрожував штраф розмірі до 1000 злотих або ув'язнення терміном до трьох місяців, в окремих випадках — вислання в трудовий табір⁷⁴.

Розпорядженням від 12 вересня 1941 р. євреям заборонялося бувати на ринках між 6 і 12 годинами, а робити покупки дозволялося тільки між 12 і 14 годинами, тобто в останні дві години роботи ринку. Порушення цієї норми тягнула за собою штраф розмірі до 1000 злотих⁷⁵.

Про створення гетто^о у Львові було оголошено у листопаді 1941 р. Згідно з цим розпорядженням, єврейській раді належало скласти списки усіх євреїв, які проживали у Львові, та подати їх у житлове управління Львова. Ті євреї, які мешкали поза межами гетто, мали туди переселитися, залишивши свої житла в порядку, а ті українці та поляки, які мешкали в межах гетто, мали виселитися до 14 грудня 1941 р.⁷⁶ Переселяючись, вони могли забрати з собою майно; євреям це було заборонено⁷⁷. Наприкінці листопада розпорядження було уточнене: ділянки міста, відведені

⁷³ *Gazeta Lwowska*. — 1942. — 1 listopada. — S. 4.

⁷⁴ *Ibidem*. — 1941. — 22 września — S. 4.

⁷⁵ *AAN*. — *Zesp.* 540/1. — *Spr.* 219. — S. 15.

* Під гетто відводились територія, що займала ділянки Замарстинова і Клепарова, відокремлена з півдня залізничним насипом, зі сходу — вулицею Замарстинівською, із заходу — вул. Варшавською, а з півночі — берегом р. Полтва.

⁷⁶ *AAN*. — *Zesp.* 540/1. — *Spr.* 219. — S. 29.

⁷⁷ *Ibidem*. — S. 9.

під гетто, мали бути звільнені від місцевого неєврейського населення не пізніше 14 грудня 1941 р., усі підприємства і виробництва переносилися в інші райони міста⁷⁸.

Особи, які через особливості організації транспортного сполучення в місті мусили, добираючись на роботу, регулярно перетинати межу гетто, були зобов'язані отримати відповідне посвідчення. Ці документи видавалися у житловому управлінні старостинського уряду⁷⁹.

Після переселення євреїв з усіх районів міста у гетто постало питання їхнього забезпечення. Згідно з розпорядженням від січня 1942 р. для них запровадили спеціальні харчові картки, які видавали у відповідному управлінні на вулиці Фруктовій 9—19 січня між 9 і 13 годиною, причому тільки особисто⁸⁰. На майбутнє усі євреї мали зареєструватися у домоуправлінні своїх житлових будинків у межах гетто⁸¹.

У березні порядок видачі харчових карток для євреїв було ускладнено: з'явилася вимога заповнити два формуляри, куди вписувалися всі дані про мешканців будинку. Картки могли отримати тільки ті, хто був внесений у формуляр, заплативши за це 10 грошів⁸².

Тематика подальших антиєврейських розпоряджень стосувалася контактів між мешканцями гетто та рештою міста. Оголошення від 13 травня 1943 р. регулювало право євреїв на працю. Приватним підприємствам заборонялося приймати їх на роботу, а для державних запроваджувалися певні квоти на працівників-євреїв. Крім того, усі працюючі євреї були зобов'язані мати єврейську робочу картку. У разі невиконання цього наказу застосовувалося стягнення штрафу у розмірі 1000 злотих або ув'язнення на тримісячний термін⁸³.

3 червня 1943 р. спеціальним оголошенням усім мешканцям Львова строго заборонено надавати євреям будь-яку допомогу, зокрема притулок. Всі, хто зауважив євреїв поза межами гетто, мали негайно повідомити поліцію. Власники будинків та садиб несли від-

⁷⁸ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 221. — S. 4.

⁷⁹ Ibidem. — Spr. 219. — S. 29.

⁸⁰ Gazeta Lwowska. — 1942. — 8 stycznia. — S. 4.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem. — 17 marca. — S. 4.

⁸³ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 222. — S. 5.

повідальність за перебування євреїв на підлеглий їм території. Ті, хто допоміг спіймати єврея, отримували грошову винагороду⁸⁴.

З наведеного тексту видно, що оголошення дають можливість простежити особливості політики нацистів щодо населення міста Львова. Вони частково зумовлювалися тим фактом, що Львів свого часу знаходився в складі Австро-Угорської імперії, отже, на думку німців, належав до німецького культурного простору. До того ж, на відміну від Сходу України, Захід порівняно недовго перебував під контролем радянської влади, отже, його мешканців не сприймали як «большевиків», з якими належало боротися.

Управління Львовом здійснювала цивільна адміністрація, що означало встановлення порівняно м'якшого окупаційного режиму в порівнянні з, наприклад, територіями Райхскомісаріату Україна, життя в якому повністю підпорядковувалося потребам фронту. Це видно, зокрема, на прикладі покарань за порушення розпоряджень — найпоширенішими були штрафи та ув'язнення строком до трьох місяців. Тільки у двох випадках порушникам загрожувала смерть — через зберігання зброї або військового спорядження⁸⁵ та за переховування євреїв чи надання їм будь-якої допомоги⁸⁶.

Але мета окупантів, незалежно від строгості режиму, була незмінною — максимально використати наявні ресурси на користь Райху та утримувати в покорі місцеве населення, що було закономірною вимогою воєнного часу, оскільки Вермахтові, як і кожній армії в ситуації ведення бойових дій, був необхідний спокійний тил. Тому основні сили нацисти спрямували на облік усіх ресурсів, при розподілі яких пріоритет отримували представники окупаційної адміністрації та фронту.

Кампанія видачі «нерадянських» документів меншанцям міста теж переслідувала мету облікувати наявний «людський» ресурс з метою його використання в разі потреби. Крім того, запровадження різноманітних документів суттєво ускладнювало діяльність учасникам антинімецького спротиву.

⁸⁴ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 222. — S. 11.

⁸⁵ Ibidem. — Spr. 217. — S. 1.

⁸⁶ Ibidem. — Spr. 222. — S. 11.